Journal of Islamic Human Rights
Volum 1, Consecutive Number 1, 2024
Journal Homepage: https://islamichumanrights.ir/
This is an Open Access paper licensed under the Creative Commons License CC-BY 4.0 license.

Islamic Criminal Policy Strategy in Guaranteeing The Health Rights of Convicts a Manifestation of Islamic Human Rights

Mehrdad Teymouri

Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. dr.mehrdad.teymouri@iau.ac.ir

Abstract

Human rights are rights that all human beings have, regardless of race, color, gender, and other external and internal distinctions. Having these rights, which are emphasized in Islam, is a sign of human dignity. Therefore, the principle of human dignity, which is the determining principle in relation to the situation and how to treat convicts, has recognized the right to health for convicts. Therefore, the purpose of this research is to examine the strategy of Islamic criminal policy in guaranteeing the health rights of convicts as a manifestation of Islamic human rights. This research is of a theoretical type and the research method is descriptive-analytical and the method of collecting information is library-based and was done by referring to documents, books and articles. The findings of the research indicate that among the many fundamentals of human rights that have been emphasized by international institutions and documents in the present era, they have been considered in Islamic penal laws, both in general and in particular. Including supporting the rights of convicts, which originates from the basic foundations of the Islamic religion of preserving life and respecting and preserving human dignity, which is in complete harmony with the concept of Islamic human rights. What is obvious is that in such a situation, the rules and regulations related to the treatment of convicts have been considered in the legal heritage of Islam. So much so that it can be said that respecting the rights of convicts has always been emphasized in the verses of the Qur'an, the traditions and the life of the Prophet (PBUH) and Imams (PBUH). As a result of examining the twin rights of convicts in Islamic penal law and the Iranian penal system, it shows that the Iranian penal system is derived from Islamic law, in relation to respecting the rights of convicts, as well as the conditions that are necessary to respect the human rights of convicts in the set of criminal laws with They are similar to each other. To the extent that principles such as the principle of human rights and the behavior consistent with human dignity that have been formed with convicts show the special attention of the Islamic religion on Islamic human rights years before the approval of international human rights declarations and documents related to the health rights of convicts.

Keywords: Islam, Quran, Islamic Human Rights, Health Rights, Health of Convicts, Criminal Policy of Islam, Criminal Laws of Iran

- Teymouri, M. (2024). Islamic Criminal Policy Strategy in Guaranteeing The Health Rights of Convicts a Manifestation of Islamic Human Rights, *Journal of Islamic Human Rights*, 1(1), 1-13.

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

مجله حقوق بشر اسلامی
دورۀ اول ـ شمارۀ اول ـ ۱۴۰۳
صفحات ۱-۱۳ (مقاله پژوهشی)
تاریخ: دریافت ۱۴۰۳/۰۱/۰۷ـ پذیرش ۱۴۰۳/۰۳/۲۷ ـ انتشار ۱۴۰۳/۰۵/۲۶

راهبرد سیاست جنایی اسلام در تضمین حقوق سلامت محکومان؛ جلوه‌ای از حقوق بشر اسلامی

مهرداد تیموری

استادیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.
dr.mehrdad.teymouri@iau.ac.ir

چکیده

حقوق بشر حقوقی است که تمامی انسان‌ها فارغ از هرگونه نژاد، رنگ، جنس و سایر تمایزات ظاهری و درونی از آن برخوردار هستند، برخورداری از این حقوق که در دین اسلام بر آن تأکید شده نشان از کرامت انسانی را در پی دارد؛ لذا اصل کرامت انسانی که اصلی تعیین‌کننده در ارتباط با وضعیت و چگونگی رفتار با محکومان می‌باشد برخورداری از حقوق سلامت را برای محکومان به رسمیت شناخته است. لذا هدف از پژوهش حاضر بررسی راهبرد سیاست جنایی اسلام در تضمین حقوق سلامت محکومان به‌عنوان جلوه‌ای از حقوق بشر اسلامی است. این تحقیق از نوع نظری بوده و روش تحقیق به‌صورت توصیفی ـ تحلیلی است و روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است. یافته‌ها پژوهش حاکی از این است که در میان بسیاری از مبانی حقوق بشری که در عصر حاضر مورد تأکید نهادها و اسناد بین‌المللی قرارگرفته است، در قوانین جزایی اسلام چه به صورت عام و چه به صورت خاص مورد توجه بوده است. از آن جمله حمایت از حقوق محکومان که از بنیادهای اساسی دین اسلام مبنی بر حفظ حیات و محترم شمردن و حفظ کرامت انسانی نشئت گرفته که این امر با مفهوم حقوق بشر اسلامی نیز دارای هماهنگی تام می‌باشد. آنچه بدیهی می‌نماید این است که در چنین شرایطی، قواعد و مقررات مربوط به رفتار با محکومان، در میراث حقوقی اسلام، مورد توجه بوده است. چندان‌که می‌توان گفت رعایت حقوق محکومان همواره درآیات قرآن، روایات و سیره پیامبر (ص) و ائمه (ع) مورد تأکید قرار گرفته است. درنتیجه بررسی توأمان حقوق محکومان در حقوق جزای اسلامی و نظام کیفری ایران نشان از این دارد که نظام کیفری ایران منبعث از حقوق اسلامی، در رابطه با رعایت حقوق محکومان و نیز شرایطی که لازم است تا حقوق بشر محکومان رعایت گردد در مجموعه قوانین کیفری با یکدیگر مشابهت دارند. تا آنجا که اصولی نظیر اصل حقوق بشری و رفتار منطبق با کرامت انسانی که با محکومان شکل گرفته است نشان‌دهنده توجه ویژه دین اسلام بر حقوق بشر اسلامی سال‌ها قبل از تصویب اعلامیه‌ها و اسناد بین‌المللی حقوق بشر در ارتباط با حقوق سلامت محکومان است.

کلیدواژه: اسلام، قرآن، حقوق بشر اسلامی، حقوق سلامت، سلامت محکومان، سیاست جنایی اسلام، قوانین کیفری ایران

– تیموری، مهرداد. (۱۴۰۳). راهبرد سیاست جنایی اسلام در تضمین حقوق سلامت محکومان جلوه‌ای از حقوق بشر اسلامی، مجله حقوق بشر اسلامی، ۱(۱)، صفحات ۱-۱۳.

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

مقدمه

با توجه به این موضوع که بزرگ‌ترین منبع توانمندسازی و خودشکوفایی انسان‌ها در آموزه‌های قرآن نهفته است و اینکه دین مبین اسلام اصول احکام خود را دربارهٔ حمایت از حقوق انسان‌ها به‌عنوان یک اصل تأیید کرده است؛ بنابراین، آموزه‌های دین اسلام همواره برای همهٔ انسان‌ها بدون استثناء و بدون هرگونه تبعیض، حفظ حیات و برخورداری از سلامتی را به رسمیت شناخته است. از سویی نیز ویژگی دین مقدس اسلام و سیرهٔ عملی رسول مکرم اسلام (ص) این است که برای هدایت و اصلاح مردم به دین حق و صراط مستقیم بسیار حریص است و هدف از اعمال قانون و امر شارع مقدس بازسازی مجرم و بازگشت به اجتماع است. در عین حال نیز حقوق ذاتی محکومان ازجمله سلامت باید رعایت گردد و هدف از احضار و دستگیری باید اعمال حکم الهی و بازگشت الی‌الله باشد. از همین رو، آیات و روایات در اجرای حدود الهی در عین اثربخشی بر رعایت کرامت ذاتی انسان‌ها، سلامت محکومان را به‌عنوان حقوق ذاتی نیز تأیید کرده است؛ بنابراین، آموزه‌های دین مبین اسلام با استناد به قرآن و سنت و در جهت سیر تکامل و تعالی انسان، در رویکرد همگرایی، رعایت سلامت و حفظ حیات محکومان را امری محترم شمرده شده است. از همین رو، در اجرای حدود الهی در مواردی ازجمله اجرا نکردن حد بر محکوم در گرما و سرما، اجرا نکردن حد بر محکوم بیمار و زن باردار، امکان اجرای حد جلد به صورت ضغث بر محکوم بیمار در صورت ممکن نبودن درمان و ناامیدی از بهبود محکوم بیمار و اجرا نکردن حد جلد بر صورت و عورتین محکوم در رعایت سلامت محکومان توجه نموده است. با توجه به اینکه اگر به روش‌های مختلف حقوق ذاتی محکومان لحاظ نشود درواقع اصول عدالت کیفری رعایت نشده است و از اهداف عالیهٔ حقوق بشری دور می‌شویم؛ ازاین‌رو، وجود بیماری و شرایط خاص محکوم قبل یا بعد از محکومیت، به منظور تضمین سلامت محکومان موجب اعمال سیاست کیفری افتراقی برای محکومان بیمار می‌گردد. همچنان‌که آموزه‌های جزایی اسلام در بسیاری از موارد ابتلای محکوم به بیماری جسمی و روحی را با حصول شرایطی موجب ساقط شدن مجازات و در برخی موارد موجب تأخیر در اجرای حکم تا زمان بهبودی دانسته است. همچنان که خاستگاه توجه به سلامت محکومان در آموزه‌های دین اسلام که قبل از شکل یافتن اعلامیه‌های حقوق بشری و اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق بشری زندانیان است. از طریق گفتمان وحی و توجه به حقوق بشری انسان‌ها در آیات قرآن کریم کامل بودن و مترقی بودن دین اسلام را نیز تداعی می‌بخشد (تیموری و بیگی و احدی، ۱۴۰۲: ۱۵۰).

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

همچنان‌که تعالیم و آموزه‌های حیات‌بخش اسلامی نقش به‌سزایی در ارتقاء سلامت محیط‌های اجتماعی، پیشگیری از جرم و کاهش بزهکاری دارد؛ چرا که این آموزه‌ها با افزایش خودکنترلی و پرورش سبک زندگی دینی و دین‌داری در تعاملات و زندگی اجتماعی و فردی، تأثیرات قابل توجهی بر سلامت و آرامش روحی روانی افراد می‌گذارند. در منابع فقهی و اسلامی به زمینه‌های ایجادکننده گناه و ارتکاب جرم و به پیشگیری از وقوع جرم و گناه، بیشتر از درمان و اصلاح توجه شده است. سبک و اصول پیشگیری دینی و اسلامی با تأثیرگذاری در آموزه‌ها و احکام اجتماعی، فردی و جامعوی، نقش بسیار مؤثری در پیشگیری از وقوع جرم دارد. تعلیم آموزه‌های دینی در کنار تقویت باورهای دینی از اساسی‌ترین عوامل بازدارندهٔ جرم علی‌الخصوص در جوامع اسلامی محسوب می‌شود (تقوایی و محمودی و قوامی‌پور سرشکه، ۱۴۰۱: ۱۱). آنچه از مجموعه آموزه‌های دین اسلام استنباط می‌شود، تأکید بر کرامت انسان در اسلام و توجه به نیازهای مادی و معنوی این گروه می‌باشد. در نهایت می‌توان گفت که اسلام به مثابه یک آیین کل‌نگر و جهان‌شمول، بی‌شک در همه شئون زندگی انسان، دارای آموزه‌هایی است که می‌تواند راهگشای معضلات جامعه باشد (محمودی و شمسی، ۱۴۰۲: ۴۰). اصول رفتار انسانی که پرتویی از مفهوم اخلاق در حقوق بشر اسلامی می‌باشد، لذا با سرمشق قرار دادن اصل کرامت انسانی، انجام بعضی اعمال ضد انسانی را ممنوع دانسته است. از همین رو مقاله حاضر درصدد شناسایی راهبرد تضمین حقوق سلامت محکومان در سیاست جنایی اسلام به‌عنوان جلوه‌ای از حقوق بشر اسلامی است.

روش

این تحقیق از نوع نظری بوده و روش تحقیق به صورت توصیفی ـ تحلیلی است و روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

یافته‌ها

براساس یافته‌های پژوهش در میان بسیاری از مبانی حقوق بشری که در عصر حاضر مورد تأکید نهادها و اسناد بین‌المللی قرار گرفته است، در قوانین جزایی اسلام چه به صورت عام

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

و چه به صورت خاص مورد توجه بوده است. از آن جمله حمایت از حقوق محکومان که از بنیادهای اساسی دین اسلام مبنی بر حفظ حیات و محترم شمردن و حفظ کرامت انسانی نشئت گرفته که این امر با مفهوم حقوق بشر اسلامی نیز دارای هماهنگی تام می‌باشد. آنچه بدیهی می‌نماید این است که در چنین شرایطی، قواعد و مقررات مربوط به رفتار با محکومان، در میراث حقوقی اسلام، مورد توجه بوده است. چندان‌که می‌توان گفت رعایت حقوق محکومان همواره درآیات قرآن، روایات و سیره پیامبر (ص) و ائمه (ع) مورد تأکید قرار گرفته است.

بحث

۱. مبانی حق بر سلامت محکومان در آموزه‌های اسلام

حق بر سلامت محکومان، جزئی از حقوق بنیادین بشری است که برای اعمال حق‌های بشری دیگر، ضروری می‌باشد؛ هر زندانی به مثابه عضوی از جامعه صرف نظر از ملاحظات نژادی، دینی، سیاسی، فرهنگی و وضعیت قضایی دارای استحقاق لازم جهت بهره‌مندی از این حق می‌باشد. هنگامی‌که یک دولت افراد را از آزادی‌شان محروم می‌کند، مسئولیت مراقبت از سلامتی آنان را چه درخصوص شرایط نگهداری و چه درمان فردی آن‌ها و چه در رعایت اصول اخلاق پزشکی که ممکن است درنتیجه شرایط نگهداری‌شان لازم باشد، عهده‌دار می‌شود؛ بنابراین توجه لازم و بایسته به حق بر سلامت زندانیان و رعایت اصول اخلاق پزشکی از سوی دولت‌ها فارغ از ساختار نظام سیاسی آن‌ها امری ضروری است. ازاین‌رو هنجارگذاری‌های حجم وسیعی از مقررات فراتقنینی، تقنینی و فروتقنینی نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی الزام‌آور و ارشادی مرتبط با حق بر سلامت زندانیان که به صورت عام و خاص وضع گردیده‌اند تا زندانیان نیز بتوانند از حق بر سلامت به مثابه حق بشری بهره‌مند گردند، دلیلی بر این مدعا است، لیکن در راستای رعایت اصول اخلاقی در زندان‌ها با توجه به شرایط خاص محیطی نیازمند تدوین مقررات مدون به منظور رعایت اصول اخلاقی پزشکان، پرستاران و کارکنان مراکز بهداشتی و درمانی در زندان است، زیرا کسانی که زندانی هستند حق اساسی خود در راستای عدالت جهت بهره‌مندی از سلامتی مطلوب اعم از جسمانی یا روانی و برابری در دسترسی به منابع بهداشتی و درمانی را از دست نمی‌دهد و همچنان سزاوار مراقبت‌های پزشکی حداقل برابر با آنچه در جامعه عمومی ارائه می‌شود، هستند (تیموری و بیگی، ۱۴۰۱: ۲).

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

اگر قرآن و روایات را مبنا و معیار اخلاق در جامعه اسلامی قرار دهیم و اجرای قوانین را مستند به آن بدانیم، آنگاه برایشان انسان‌ها (تفاوتی بین زن و مرد نیست) ارزش قائل شده و قطعاً در اصول و مبنای حقوق شهروندی، برای این گروه از جامعه تدابیر و برنامه‌های ارزشی، در نظر خواهیم گرفت. حقوقی مانند حبس انفرادی زنان و ارتباط با خانواده خصوصاً با کودکان خود و رژیم غذایی مناسب که مورد نظارت و ارزیابی مأموران بهداشت بوده و حفظ ارتباط با محیط بیرون از زندان را می‌توان نام برد (احمدی و معصومی، ۱۳۹۷: ۲۵۷). نگاه به قرآن و محتوای آیات آن از دریچه سلامت، مورد توجه بسیاری از محققان سلامت بوده است. قرآن سلامت را مقدمه هدایت و سعادت انسان می‌داند و در این جهت، بسته‌های همگنی را در بعد فردی و اجتماعی در گستره وسیع ارائه می‌کند که هریک، حلقه‌ای از حلقات زنجیره سلامت را تکمیل می‌کنند. بسته‌هایی که به منزله راهبردهای عینی سلامت، می‌توانند نتایج سودمندی در جهت تأمین و مدیریت سلامت جسمی و روحی انسان به دنبال داشته باشند (خدایاری شوطی، ۱۴۰۱: ۲۵). سلامت اجتماعی ازجمله مفاهیم نوظهوری است که در عرصه نظری و سیاست‌گذاری مورد توجه اندیشمندان بوده است. سلامت اجتماعی به مفهوم سرمایه اجتماعی شهروندان و نهادهای یک جامعه اشاره دارد. به عبارت دیگر هرچه انگیزه‌های ارتباطی فرد بالاتر و تعداد خطوط پیوندی فرد و جامعه بیشتر باشد، سلامت اجتماعی آن فرد و جامعه بهتر ارزیابی می‌شود. (عامری خیرآبادی و عبادی و مختاری، ۱۴۰۱: ۳۰). بدون شک حیات بشر والاترین ارزشی است که تمامی جوامع انسانی آن را پذیرفته‌اند و این پذیرش به‌عنوان یک حق مورد شناسایی قرار گرفته است. صیانت از این حق نیازمند تأمین مقدمات و ملزوماتی ازجمله سلامت بوده و بهره‌مندی از سلامتی، تضمینی برای فراهم آمدن حیات برای هر فرد بشری بدون در نظر گرفتن سایر خصوصیات است. از همین رو، محکومان نیز از حق بر سلامت به‌مثابه حق بشری برخوردارند.

۲. سیاست‌گذاری‌های کیفری ایران در تضمین سلامت محکومان

حقوق انسان‌ها به‌عنوان یک اصل مورد تأیید و حمایت تمام نظام‌های مذهبی قرار گرفته است. از همین رو، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد مذهبی و بهره‌گیری از آموزه‌های دین اسلام، به حقوق و آزادی‌های افراد اشاره و بر اجرای صحیح آن تأکید شده است. در فرازی از مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بیان می‌دارد که حکومت از دیدگاه اسلام، برخاسته از موضع طبقاتی و سلطه‌گری فردی یا گروهی نیست

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

بلکه تبلور آرمان سیاسی ملتی هم‌کیش و هم‌فکر است که به خود سازمان می‌دهد تا در روند تحول فکری و عقیدتی راه خود را به سوی هدف نهایی (حرکت به سوی الله) بگشاید (مردانی و واعظی و برزویی، ۱۳۹۹: ۱۳۰). اجرای دقیق قانون اساسی، همه راه‌های استبداد به آزادی، کرامت انسانی و حقوق بشری را مسدود می‌کند (Zarai, 2011: 34). بنابراین، هرکس باید از حق مراقبت‌های پزشکی و اجتماعی و از کلیه امکانات عمومی ارائه‌شده توسط جامعه و دولت خود برخوردار باشد (Mumm, 2002: 10). همچنین، اجرای عدالت نباید تبعیض‌آمیز باشد و افراد بازداشتی به اتهام ارتکاب جرم و محکومانی که به علت ارتکاب جرم در زندان هستند به مثابه سایر افراد جامعه از دسترسی به حقوق اولیه خود همانند حق بر سلامتی برخوردار هستند و هیچ‌کسی نمی‌تواند آن‌ها را از دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی منع کند (تیموری و بیگی و احدی، ۱۴۰۰: ۴۶۵). بنابراین، در ادامه به بررسی سیاست‌گذاری‌های حقوق کیفری ایران در تضمین سلامت محکومان که برگرفته از آیات قرآن و روایات معصومین (ع) است می‌پردازیم.

۱-۲. قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲

امروزه بخش مهمی از نظام‌های جزایی در قوانین خود بر رعایت حقوق متهمان و محکومان قوانین متعدد وضع نموده‌اند و در سیاست جنایی تقنینی ایران نیز مطابق قانون آیین دادرسی کیفری بر سلامت محکومان توجه جدی صورت گرفته است. از همین رو، اجرای مجازات را در دوران بارداری (الف)، پس از زایمان حداکثر تا شش ماه (ب)، دوران شیردهی حداکثر تا رسیدن طفل به سن دوسالگی (پ) و اجرای مجازات شلاق در ایام حیض یا استحاضه (ت) به تشخیص و دستور قاضی اجرای احکام به تعویق می‌افتد (ماده ۵۰۱)، همچنین هرگاه محکوم‌علیه به بیماری جسمی یا روانی مبتلا باشد و اجرای مجازات موجب تشدید بیماری و یا تأخیر در بهبودی وی شود، قاضی اجرای احکام کیفری با کسب نظر پزشکی قانونی تا زمان بهبودی، اجرای مجازات را به تعویق می‌اندازد. چنانچه در جرائم تعزیری امیدی به بهبودی بیمار نباشد، قاضی اجرای احکام کیفری، پس از احراز بیماری محکوم‌علیه و مانع بودن آن برای اعمال مجازات، با ذکر دلیل، پرونده را برای تبدیل به مجازات مناسب دیگر با در نظر گرفتن نوع بیماری و مجازات به مرجع صادرکننده رأی قطعی ارسال می‌کند (ماده ۵۰۲)، در جرائم تعزیری، هرگاه محکوم‌علیه پس از صدور حکم قطعی، مبتلا به جنون شود، تا زمان افاقه، اجرای حکم به تعویق

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

می‌افتد؛ مگر در مورد مجازات‌های مالی که از اموال محکوم‌علیه وصول می‌شود؛ و برابر تبصره ماده در صورت جنون محکوم به حبس یا کسی که به علت عدم پرداخت جزای نقدی در حبس به سر می‌برد، تا بهبودی در بیمارستان روانی یا مکان مناسب دیگری نگهداری می‌شود و این ایام جزء مدت محکومیت وی محاسبه می‌شود (ماده ۵۰۳)، و در صورتی که مداوای محکوم به حبس در خارج از زندان ضروری باشد، قاضی اجرای احکام کیفری، مدت زمان مورد نیاز برای مداوا را با توجه به نظر پزشکی قانونی تعیین می‌کند و با اخذ تأمین متناسب، اجرای حبس را به تعویق می‌اندازد و هرگاه محکوم‌علیه تأمین متناسب ندهد، معالجه وی در بیمارستان تحت نظر ضابطان صورت می‌گیرد و مدت معالجه جزء محکومیت وی محسوب می‌شود (ماده ۵۲۲). بنابراین سیاست‌گذاران جزایی از رهگذر حقوق سلامت محکومان و با تأسی از سیاست جنایی اسلام در قوانین شکلی حقوق سلامت محکومان را مورد پذیرش قرار داده‌اند.

۲-۲. آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۴۰۰

قانون‌گذار ایران، در راستای توجه به حقوق زندانیان و رعایت سلامت محکومان در آیین‌نامه سازمان زندان‌ها واحدی تحت عنوان بهداشت و درمان به منظور حفظ و تأمین سلامت جسمی، روانی و نیازهای پزشکی و دارویی زندانیان و همچنین نظارت بر بهداشت عمومی و فردی، بهداشت محیط، بهداشت حرفه‌ای و تغذیه و مشارکت در تکمیل پرونده وضعیت از حیث بخش‌های سلامت پیش‌بینی نموده است (بند ت ماده ۷)، از همین رو، در اجرای تبصره بند «ج» قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۵ و آیین‌نامه آن، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مکلف است با هماهنگی سازمان، مؤسسه‌ها را به‌عنوان منطقه بهداشتی تحت پوشش خدمات جامع و همگانی سلامت کشور قرار دهد (ماده ۱۱۷)، سازمان به منظور حفظ و بهبود سلامت زندانیان، برنامه جامع خدمات بهداشتی و درمانی را به‌گونه‌ای که مداخلات زودرس درمانی، توان‌بخشی، آموزش بهداشت و مراقبت مداوم بهداشتی را تأمین کند در مؤسسه اجرا می‌کند (ماده ۱۱۸) و نیازمندی‌های درمانی و بهداشتی زندانیان بیمار تا حد امکان توسط واحد بهداشت و درمان مؤسسه تأمین می‌شود تا ضرورتی به انتقال زندانیان به خارج از مؤسسه نباشد (ماده ۱۳۶)، خروج زندانی از مؤسسه برای درمان و معالجه با تأیید رئیس واحد بهداشت و درمان و

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

موافقت قاضی اجرا و رئیس مؤسسه صورت می‌گیرد. در موارد فوری (اورژانسی)، زندانیان بیمار به دستور مسئول واحد بهداشت و درمان و اجازه رئیس مؤسسه یا جانشین آن‌ها به بیمارستان و مراکز درمانی خارج از مؤسسه انتقال می‌یابند و موضوع در اسرع وقت به قاضی اجرا و مرجع بازداشت‌کننده اطلاع داده می‌شود تا مطابق قانون آیین دادرسی کیفری اقدام کند (ماده ۱۳۷)، کارکنان واحد بهداشت و درمان مؤسسه مکلف‌اند با همکاری پزشک، روان‌پزشک یا روانشناس، ضمن مطالعه و بررسی دقیق پرونده بالینی و شخصیتی زندانیان و بررسی ناسازگاری و ناهنجاری‌های روانی آنان، مراتب را از طریق رئیس واحد بهداشت و درمان به رئیس مؤسسه اعلام کنند تا در راستای درمان یا اتخاذ تصمیم قضایی، حسب مورد مراتب به مراجع مربوط گزارش شود (ماده ۱۴۴)، زندانی مبتلا به بیماری‌های روانی، واگیردار و پرخطر باید با لحاظ نظر پزشک متخصص و سیاست‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تا بهبودی کامل و رفع حالت پرخطر به صورت جداگانه نگهداری و معالجه شود (ماده ۱۴۶)، همچنین مطابق ماده ۱۵۸ در نگهداری زندانیان زن علاوه بر رعایت ضوابط طبقه‌بندی، رعایت نکات زیر نیز الزامی است: الف) مادران زندانی می‌توانند فرزند شیرخوار خود را تا سن دوسالگی در مؤسسه نگهداری کنند. افزایش مدت مذکور تا سقف شش سال با نظر شورای طبقه‌بندی امکان‌پذیر است؛ پ) مؤسسه مکلف به تهیه وسایل بهداشتی برای زندانیان زن و تغذیه مناسب برای مادران زندانی و اطفال همراه آنان در مؤسسه است؛ ت) زنان باردار، طفل شیرخوار و مادر وی تحت رژیم خاص غذایی قرار می‌گیرند. با توجه به اینکه ذهن و بدن هرکسی که در اطراف مجرمان زندانی باشد شکنجه می‌شود و تحت فشارهای شدید قرار می‌گیرد (Rahimipour Anaraki, 2021: 1). از همین رو، در نگهداری زنان زندانی دارای کودک می‌بایست به سبب شرایط روحی و جسمی آنها تسامح بیشتری صورت گیرد و سیاست افتراقی حمایتی به منظور تضمین سلامت آن‌ها مد نظر قرار گیرد.

۳-۲. آیین‌نامه نحوه اجرای احکام قصاص، رجم، قتل، صلب، اعدام و شلاق موضوع ماده ۲۹۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۸۲

مرحله اجرای احکام کیفری آخرین مرحله از فرآیند دادرسی کیفری در نظام حقوقی ایران است. قانون‌گذار ایران به ویژه بعد از انقلاب اسلامی در راستای اسلامی کردن تمام سطوح

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

قانون‌گذاری به مرحله اجرای احکام کیفری نیز توجه داشته و در سیر امور تقنینی تلاش نموده موازین اسلامی را همواره در مطمح نظر خویش قرار دهد (جوانمرد، ۱۳۹۱: ۴۰). همچنان‌که در ماده ۶ آیین‌نامه نحوه اجرای احکام قصاص، رجم، قتل، صلب، اعدام و شلاق موضوع ماده ۲۹۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری آمده است: «در ایام بارداری و نفاس زن حکم اعدام یا حد یا قصاص نفس اجرا نمی‌شود. همچنین است بعد از وضع حمل چنانچه به تجویز پزشک قانونی یا پزشک معتمد و تأیید قاضی صادرکننده حکم یا دادستان مربوط، اجرای حکم موجب لطمه به سلامتی طفل به سبب قطع شیر مادر باشد که در این صورت اجرای مجازات تا رسیدن طفل به سن ۲ سالگی به تعویق خواهد افتاد» (بخرد و موسویان و درویشی، ۱۳۹۷: ۱۳۶). همچنین ماده ۵ آیین‌نامه فوق‌الذکر عروض جنون، ارتداد و یا بیماری محکوم یا مستحاضه بودن محکوم‌علیها را مانع اجرای حد یا قصاص یا اعدام ندانسته. لیکن، در مورد محکوم مریض چنانچه طبق نظر و تجویز پزشک قانونی و یا پزشک معتمد و تأیید قاضی صادرکننده حکم بدوی یا دادستان مربوط مرض وی در حدی باشد که مانع انجام تشریفات اجرا مقرر در این آیین‌نامه باشد، اجرای حکم تا رفع مانع به تأخیر می‌افتد. همچنین، در اجرای مجازات شلاق حتی‌المقدور دست و پای محکوم به محل اجرای حکم بسته می‌شود تا از حرکات اضافی محکوم که ممکن است منجر به اصابت شلاق به نقاط ممنوعه شود جلوگیری به عمل آید؛ و برابر تبصره ماده منظور از نقاط ممنوعه سروصورت و عورتین است (ماده ۲۸)، شلاق در حالتی که محکوم بر روی شکم خوابیده و پوشش او لباس معمولی است به پشت بدن به جز سروصورت و عورت زده می‌شود (بند الف ماده ۳۴)، چنانچه مجازات شلاق در فضای سرپوشیده اجرا شود باید دمای هوای آن معتدل باشد و چنانچه در فضای باز اجرا شود نباید دمای هوا بسیار سرد یا بسیار گرم باشد. در نقاط سردسیر سعی می‌شود در ساعات گرمتر و در نقاط گرمسیر در ساعات خنک‌تر حکم اجرا گردد (ماده ۲۹) و در اجرای حد صلب محکوم، چنانچه وی پس از انقضای سه روز، زنده ماند و نیاز به ارائه خدمات پزشکی داشته باشد اقدامات درمانی بلامانع خواهد بود (ماده ۲۴).

٤-۲. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

قسمت نخست تبصره ۱ ماده ۱۵۰ قانون مجازات اسلامی با بیان اینکه «هرگاه مرتکب یکی از جرائم موجب حد پس از صدور حکم قطعی دچار جنون شود حد ساقط نمی‌شود» رویکرد

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

اجماعی در فقه را اختیار کرده است که براساس آن با عارض شدن جنون، اصل حد ساقط نمی‌شود (عباسی و غلامی، ۱۳۹۶: ۸۰). از نظر برخی، گسترش هنجارهای حقوق بشر، وضعیتی را در چرخه مدرنیته قرار می‌دهد؛ لیکن، توسل‌های معاصر به‌عنوان حقوق بشر نباید به‌عنوان خارج از اشکال مدرن حاکمیت دولت نادیده گرفته شود (Osanloo, 2008: 575). خداوند متعال عالم به این موضوع است که احکام برای عموم مردم که دارای شرایط عمومی تکلیف هستند، جعل می‌شود و مجازات‌ها نیز برای عموم مردم است و افراد فاقد شرایط عمومی تکلیف از این شمولیت خارج هستند (محمدزاده و حیدری و توکلی، ۱۳۹۹: ۲۵۷). از همین رو، در صدر ماده ۱۵۰ قانون مجازات اسلامی بیان شده است که: «هرگاه مرتکب جرم در حین ارتکاب، مجنون باشد یا در جرائم موجب تعزیر پس از وقوع جرم مبتلا به جنون شود چنانچه جنون و حالت خطرناک مجنون با جلب نظر متخصص، ثابت و آزاد بودن وی مخل نظم و امنیت عمومی باشد به دستور دادستان تا رفع حالت خطرناک در محل مناسب نگهداری می‌شود» با در نظر گرفتن مجازات تعزیری به لزوم اهمیت بر سلامت مرتکب جرم مجنون در راهبردی در راستای سلامت وی است.

نتیجه‌گیری

در میان بسیاری از مبانی حقوق بشری که در عصر حاضر مورد تأکید نهادها و اسناد بین‌المللی قرار گرفته است، در قوانین جزایی اسلام چه به صورت عام و چه به صورت خاص مورد توجه بوده است. از آن جمله حمایت از حقوق محکومان که از بنیادهای اساسی دین اسلام مبنی بر حفظ حیات و محترم شمردن و حفظ کرامت انسانی نشئت گرفته که این امر با مفهوم حقوق بشر اسلامی نیز دارای هماهنگی تام می‌باشد. آنچه بدیهی می‌نماید این است که در چنین شرایطی، قواعد و مقررات مربوط به رفتار با محکومان، در میراث حقوقی اسلام، مورد توجه بوده است. چندان که می‌توان گفت رعایت حقوق محکومان همواره در آیات قرآن، روایات و سیره پیامبر (ص) و ائمه (ع) مورد تأکید قرار گرفته است. از همین رو، در مواردی ازجمله اجرای حد در گرما و سرما، اجرای حد بر محکومان بیمار و زن باردار، عدم امکان درمان و ناامیدی از بهبود محکوم بیمار و رعایت سلامت محکومان در اجرای حد جلد بر سلامت محکومان توجه نموده است. از سویی نیز بررسی توأمان حقوق محکومان در حقوق جزای اسلامی و نظام کیفری ایران نشان از این

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

دارد که نظام کیفری ایران منبعث از حقوق اسلامی، در رابطه با رعایت حقوق محکومان و نیز شرایطی که لازم است تا حقوق بشر محکومان رعایت گردد در مجموعه قوانین کیفری ازجمله قانون آیین دادرسی کیفری، آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، آیین‌نامه نحوه اجرای احکام قصاص، رجم، قتل، صلب، اعدام و شلاق موضوع ماده ۲۹۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری و قانون مجازات اسلامی به‌خصوص در مرحله اجرای احکام بر سلامت محکومان توجه داشته‌اند. از سوی دیگر با مداقه در اصول و قواعد قابل استنباط از ادله و منابع جزایی حقوق اسلامی و با توجه به تأکید شارع مقدس بر داشتن حق حیات و سلامت محکومان و ضرورت حفظ آن مورد پذیرش حقوق اسلام بوده است. حال با توجه به مطالب فوق‌الذکر می‌توان گفت اصول رفتار انسانی که پرتویی از مفهوم اخلاق در حقوق بشر اسلامی می‌باشد، لذا با سرمشق قرار دادن اصل کرامت انسانی، انجام بعضی اعمال ضد انسانی را در مورد محکومان ممنوع دانسته است. تا آنجا که اصولی نظیر اصل حقوق بشری و رفتار منطبق با کرامت انسانی که با محکومان شکل گرفته است نشان‌دهنده توجه ویژه دین اسلام بر حقوق بشر اسلامی سال‌ها قبل از تصویب اعلامیه‌ها و اسناد بین‌المللی حقوق بشر در ارتباط با حقوق سلامت محکومان است.

منابع

- احمدی، سیدمحمد؛ معصومی، جمشید. (۱۳۹۷). بررسی جایگاه زنان زندانی در حقوق شهروندی اسلامی، مجله حقوق پزشکی، دورهٔ ۱۲، شمارهٔ ۴۶، صفحات ۲۷۶-۲۵۵.
- بخرد، مصطفی؛ موسویان، سید ابوالفضل؛ درویشی، محمدعظیم. (۱۳۹۷). وجوه تخفیف مجازات زنان در فقه امامیه و قوانین موضوعه ایران، دورهٔ ۱۳، شمارهٔ ۱، صفحات ۱۵۹-۱۳۳.
- تقوائی، عباس؛ محمودی، امیررضا؛ قوامی‌پور سرشکه، محدثه. (۱۴۰۱). تأثیر آموزه‌های اسلامی و سلامت معنوی در پیشگیری از جرائم، مجله اسلام و سلامت، دورهٔ ۷، شمارهٔ ۲، صفحات ۱۷-۱۰.
- تیموری، مهرداد؛ بیگی، جمال. (۱۴۰۱). راهبردنگاری قانونی و اصول اخلاق پزشکی در زندان‌ها برای سیاستگذاری نظام سلامت در پاندمی کرونا، مجله اخلاق پزشکی، دورهٔ ۱۶، شمارهٔ ۴۷، صفحات ۱۳-۱.
- تیموری، مهرداد؛ بیگی، جمال؛ احدی، فاطمه. (۱۴۰۰). چالش‌های فراروی حق بر سلامت زندانیان در پاندمی کرونا و مکانیسم‌های مقابله با آن، مجله حقوق پزشکی، دورهٔ ۱۵، شمارهٔ ۵۶، صفحات ۴۷۶-۴۶۳.

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]

- تیموری، مهرداد؛ بیگی، جمال؛ احدی، فاطمه. (۱۴۰۲). سلامت محکومان در رویکرد همگرایی دین و سلامت، مجله پژوهش در دین و سلامت، دورهٔ ۹، شمارهٔ ۳، صفحات ۱۵۸-۱۴۸.
- جوانمرد، بهروز. (۱۳۹۱). اجرای احکام کیفری در نظام دادرسی ایران در پرتو ملاحظات حقوق بشری با تأکید بر اسناد بین‌المللی، مجله قضاوت، دورهٔ ۷۷، شمارهٔ ۱، صفحات ۴۴-۳۹.
- خدایاری شوطی، ناصر. (۱۴۰۱). بررسی ابعاد سلامت و بسته های فردی و اجتماعی آن از منظر قرآن کریم، مجله اسلام و سلامت، دورهٔ ۷، شمارهٔ ۱، صفحات ۳۹-۲۴.
- عامری خیرآبادی، محسن؛ عبادی، مهدی؛ مختاری، محمد. (۱۴۰۱). واکاوی مؤلفه‌های مؤثر بر سلامت اجتماعی در سبک زندگی قرآنی از دیدگاه مقام معظم رهبری، مجله اسلام و سلامت، دورهٔ ۷، شمارهٔ ۲، صفحات ۴۱-۲۹.
- عباسی، محمود؛ غلامی، نبی‌اله. (۱۳۹۶). تحلیل فقهی ـ حقوقی اجرای حد بر محکوم‌علیه بعد از عروض جنون، مجله فقه پزشکی، دورهٔ ۹، شمارهٔ ۳۰ و ۳۱، صفحات ۹۰-۷۷.
- محمدزاده، علی‌اکبر؛ حیدری، محمدعلی؛ توکلی، احمدرضا. (۱۳۹۹)، اعتبار نظر پزشک متخصص در سقوط یا تبدیل مجازات محارب و مفسد فی‌الارض دارای اختلالات روحی ـ روانی، مجله حقوق پزشکی، دورهٔ ۱۴، شمارهٔ ۵۵، صفحات ۲۷۶-۲۵۵.
- محمودی، سیدعبدالله؛ شمسی، محسن. (۱۴۰۲). سلامت سالمندان بر مبنای آموزه‌های دین اسلام و توصیه‌های سازمان جهانی بهداشت، مجله اسلام و سلامت، دورهٔ ۸، شمارهٔ ۱، صفحات۵۲-۳۹.
- مردانی، نادر؛ واعظی، سید مجتبی؛ برزویی، محسن. (۱۳۹۹). قوه قضاییه و چالش‌های مربوط به حقوق و آزادی‌های فردی، مجله تعالی حقوق، دورهٔ ۱۱، شمارهٔ ۴، صفحات ۱۶۸-۱۲۹.

References

- Mumm, Shahla. Cairo Declaration on Human Rights in Islam. London: Published by Routledge, 2002.
- Osanloo, Arzoo (2008), The Measure of Mercy: Islamic Justice, Sovereign Power, and Human Rights in Iran. Journal of Cultural Anthropology, 21(4): 570-602.
- Rahimipour Anaraki, Nahid (2021), Prison in Iran, Incarcerated Women and Children. Cham: Publisher Palgrave Macmillan.
- Zarai, Shahla. Citizenship Rights of the Prisoners in Iran Islamic Republic. Journal of Turan-Sam Sage Yayınları. 2011; 11(3): 34-36.

[Downloaded from mail.islamichumanrights.ir on 2026-09-18]